

Szilágyi Miklós
A halászat mint összefoglalás
(Előadás-vázlat)

A magyar néprajzi kutatások nyitánya Herman Ottó 1887-ben megjelent *A magyar halászat könyve* című nagy összefoglaló munkája, mely – máig érvényesen – a legjelentősebb „összefoglalóként” mutatta be a korábbi népélelmezési jelentőségét éppen akkortájt elveszítő halászatot. A könyv elsősorban a finnugor gyökerű őstörténetet/néptörténetet valló nyelvészek körében keltett komoly visszhangot, s ennek eredménye Munkácsi Bernátnak 1893-ban, az *Ethnographia* c. folyóiratban megjelent összefoglaló műve, melyben a magyar halászati szókinccs etimológiai vizsgálatát végezte el, elkülöníteni törekedvén a finnugor, az ugor és a népvándorlás-kori török, perzsa, szláv nyelvi rétegeket. Herman és Munkácsi eredményeit hasznosította azután Jankó János, a magyarországi finnugor etnológiai kutatások első és máig legjelentősebb alakja, aki 1900-ban megjelent kétnyelvű (magyar és német nyelvű) nagy monográfiájában, *A magyar halászat eredetében* a tipológiai összehasonlító módszer segítségével és a finnugor etnogenezis elméletét iránymutató jelentőségűnek elfogadva különítette el a magyar halászat eszközanyagának történeti rétegeit, rámutatván, hogy milyen eszközöket és halfogási módszereket ismert (vagy ismerhetett) a magyarság már a finnugor együttélés korszakában és melyekkel ismerkedett meg az alatt a majd’ egy évezrednyi idő alatt, amíg a Kárpát-medencében otthonra lett.

A néprajzi kutatásoknak ezek a kezdetei máig alapvetően meghatározzák a népies halászat iránti érdeklődésünket. Minden kutatógenerációban akadt néhány olyan néprajztudós, aki – „téma-specialistaként” – igen jelentős tanulmányokkal és múzeumokba vitt tárgyi gyűjteményekkel gazdagította a halászati módszerekkel, a halászok mindennapi életével, tudásával kapcsolatos ismereteinket. Én magam – professzorom, Gunda Béla biztatására és iránymutatása alapján – egyetemista korom óta, tehát már több mint ötven éve foglalkozom halászati kutatásokkal, s a magam generációjában lényegileg ketten, az idén elhunyt Solymos Ede barátommal osztoztunk a még mindig aktuális kutatási feladatokon.

Jogos persze a kérdés, hogy van-e még ma és jövőben kutatni valója egy néprajzosnak ebben a 19. századból megörökölt témában. Hiszen már Herman Ottó halász-informátorai azt hangoztatták, hogy a „régie emberek” voltak az igazi halászok, hozzájuk képest az akkori jelen a rohamos leépülés képét mutatta. És azóta minden újabb kutató-generáció *ugyanilyen* halász-vélekedéssel találkozhatott: a ma élő halászok, az én informátoraim is néhány évtizeddel ezelőtti ifjúkorukra és szüleik-nagyszüleik idejére tekintenek vissza ugyanolyan nosztalgiával, mint 100-150 évvel ezelőtt élt elődeik tekintettek a „régie mesés időkre”.

Bár pontosan kifejezik az egymáshoz nagyon hasonló tartalmú nosztalgiák a halászati lehetőségek folyamatos romlásának valóságos tendenciáját, számomra inkább a ma és holnap „mégiscsak lehetséges” halászat kínálja fel az aktuális kutatási feladatokat. Megkeresem azokat a „vízi embereket” (ha jogi értelemben nem lehetnek „halászok”, csupán orvhalászok, akkor őket), akik naponta újra-meg-újra felfedezik és alkalmazzák azokat a fogási módszereket, melyeket már az őskor embere is ugyanígy vagy nagyon hasonlóan – mint „elemi ismeretet” – alkalmazott. Ezekről a fogási módszerekről (pl. az eszköz nélküli, pusztán kézzel való halfogásról) nincsenek, nem lehetnek régészeti emlékek – vagy ha vannak (pl. a szigonyokról a neolitikum óta vannak), azt bizonyítják a számomra, hogy az őskor óta folyamatosan hozzá tudta igazítani a halászó ember a legősibb, az emberi nemmel lényegileg egyidős halfogási *alapelveket* (a kézzel fogást, a szúrást, a rekesztést, a hajtást, a bekerítést és partra vontatást, a csalétkes horog felkínálását) a történelmileg változó, a koronként más és más technikai és anyaghasználati lehetőségekhez.

A kutatási feladatom/feladatunk tehát (ha ilyen nézőpontból közelítjük a halászatot) kettős:

– Egyrészt az élő gyakorlatban meg lehet, tehát meg kell figyelnünk azokat a mai halász-módszereket, melyeknek háttérében több évezredes hagyományos tudás húzódik meg; erre ma is van, a jövőben is lesz lehetőség, ha a kutató nemcsak a hivatásos halászok, hanem az orvhalászok tudását, alkalmazkodó készségét is figyelemre méltatja.

– Másrészt: a történeti források gondos elemzésével magyarázatot kell keresni arra, hogy az őskorban mélyen benne gyökerező hagyományos halász-tudás miként igazodott hozzá folyamatosan az aktuális társadalmi szükségletekhez és technikai lehetőségekhez – azaz: miképpen létezhetett minden történeti korszakban egymás mellett a legális halászati „nagyüzem” és „kisüzem”, valamint az illegális, s hasztalanul kárhozottatott-üldözött illegális halászkodás.